

Формування ефективного превентивного виховного середовища за умов державно-громадського управління в системі освіти

Світлана КИРИЛЕНКО,

кандидат педагогічних наук, начальник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України

У сучасних умовах модернізації освітньої галузі та демократичної перебудови суспільного життя України освіта посіла належне місце в системі соціальних пріоритетів, відкрила реальні перспективи європейських стандартів щодо формування в державі демократичного суспільства, яке ґрунтується на інноваційній моделі розвитку. Напочатку 90-х років ХХ ст., після проголошення України демократичною правовою державою, людина отримала можливість відстоювати, виборювати свою свободу і незалежність та захищати власні права. Сутнічними політичних і економічних перетворень у будь-якій країні є проблеми національного та духовного відродження суспільства, формування інтелектуального національного генофонду, реалізації потенційних можливостей, правового забезпечення кожної людини, демократизації та гуманізації суспільного життя, добробуту громадян на рівні світових стандартів. Зрозуміло, що успішне розв'язання цих проблем можливе лише за умови вільного демократичного устрою, коли провідною ідеєю є «вільна людина – розвинене громадянське суспільство – сильна держава». Де і як формується вільна особистість, для якої демократія та громадянське суспільство є природним середовищем? Звичайно, передусім у школі як найбільш масовому освітньому закладі.

Головним завданням сьогодення є формування ефективного превентивного виховання за умов державно-громадського управління в системі освіти та підготовка молодого покоління, яке реально спроможне сприйняти, оцінити, а головне

– впровадити і зберегти ідеї демократії, – навчити учнів не лише жити в умовах сучасної держави, дотримуватись її законів, відстоювати власні права та шанувати права інших людей, а й практично реалізовувати ці знання у своїй життєдіяльності, що можливо здійснити на основі докорінного реформування системи освіти як важливої соціальної сфери нашої країни в органічній єдності з іншими її галузями та шляхом створенням системи державно-громадського управління розвитком освіти.

Цей процес, вочевидь, є складним і тривалим. Методологічне значення для розуміння й усвідомлення проблем державного управління в нових соціально-економічних умовах мають положення, викладені у працях В.П. Андрущенка, Т.О. Бутирської, С.У. Гончаренка, В.А. Грабовського, І.А. Зязюна, В.Г. Кременя, С.В. Крисюка, В.І. Лугового, Т.О. Лукіної, В.С. Лутая, В.К. Майбороди, С.В. Майбороди, В.С. Пікельної, Н.Г. Протасової та ін.

До окремих теоретичних і практичних аспектів діяльності регіональних органів управління освітою зверталися Е.С. Березняк, М.М. Дарманський, Д.І. Дейкун, П.І. Дроб'язко, Г.В. Єльнікова, О.І. Зайченко, Л.М. Калініна, М.І. Кондаков, М.Я. Корніяк, А.В. Мазак, Г.І. Сурмило, Г.В. Федоров, П.В. Худомінський та ін. Проблеми вдосконалення системи управління загальноосвітньою школою розкрито в наукових працях В.І. Маслової, Л.І. Даниленко, Н.М. Острроверхової, Ю.А. Конаржевського, М.С. Сунцова та ін.

Та попри наявність значної кількості праць вітчизняних і зарубіжних авторів, що стосуються державної освітньої політики й управління освітою, ще немає достатнього розроблення та висвітлення питання державно-громадського управління загальною середньою освітою, його моделі і визначення механізмів управління на державно-громадських засадах з урахуванням сучасних законодавчих і нормативних актів України.

Зазначимо, що становлення і розвиток громадянського суспільства базується на інститутах

місцевого самоврядування, що мають впливати на цілі, зміст, форму і результати партнерства між особистістю, державою і суспільством, а державно-громадське управління розвитком освіти є базисом для нових збалансованих демократичних державно-громадських відносин і демократизації діяльності державних інститутів. Сучасні підходи до розуміння суті управління освітою відтворені й у нормативно-правовому забезпеченні функціонування і розвитку галузі, а саме: в Законі України «Про освіту» (1991 р.) з подальшими змінами і доповненнями, у статтях якого визначено засади переходу від традиційної до державно-громадської системи управління та ідеї розвитку демократії, прискореного, випереджального інноваційного розвитку освітніх процесів, залучення громадськості до управління освітою, а також у Законах України «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про позашкільну освіту», «Про національні меншини», в Положенні про середній загальноосвітній навчальний заклад тощо. У багатьох розділах названих документів серед стратегічних завдань реформування управління освітою репрезентовано: перехід від державного до державно-громадського управління освітою, тобто від централізованого до децентралізованого; вказано на чітке розмежування функцій між центральними, регіональними й місцевими органами управління; забезпечення самоврядування і автономності діяльності загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ); визначення повноважень центральних і місцевих органів, органів громадського самоврядування в системі управління освітою та ін.

Поглибленому розкриттю окресленої проблематики сприятиме визначення сутності та уточнення понятійно-категоріального поля. *Державно-громадське управління розвитком освіти* – це реалізація демократичних засад у структурі, функціях, формах, методах і стилі управління розвитком освіти, взаємодія державних і громадських інститутів, професійних, творчих спілок та асоціацій, цілеспрямованість діяльності суб'єктів управління на розвиток освіти, що ґрунтується на добровільному встановленні державою та громадянами соціально значущих обов'язків в управлінні освітою з урахуванням специфіки регіону та наявного ресурсного забезпечення. Саме відхід від надмірної централізації державного управління, державно-владних повноважень у сфері освіти та їх делегування громадськості дадуть змогу сформувати нові збалансовані державно-громадські відносини, що сприятимуть становленню і розвитку громадянського суспільства в Україні та врівноваженню впливу державного й громадського чинників на стан і перспективи розвитку системи освіти [13, с. 42].

Державно-громадське управління розвитком освіти базується на принципах: «доступності для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівності умов для повноцінної реалізації здібностей кожної людини, її

таланту, всебічного розвитку; гуманізму, демократизму, пріоритетності загальнолюдських цінностей; поєднання державного управління і громадського самоврядування та ін.» [10, с. 3–4].

Отже, перед системою освіти і школою постає нелегке завдання – подолати авторитарні традиції, що сформувалися за попередні десятиріччя. Метою державно-громадського управління розвитком освіти є оптимальне поєднання державних та громадських засад в інтересах особистості, суспільства й держави. Підготовка молоді до життя в демократичній правовій державі має ґрунтуватися на демократичних цінностях і повазі до прав людини. У цьому і є надскладне завдання школи – готувати до життя нове покоління громадян, спроможних будувати демократичну правову державу. Система управління освіти на будь-якому рівні її організації має будуватися в контексті й тісному зв'язку зі змінами в суспільстві, а це, насамперед, розвиток її демократичних основ. Утвердження суверенності держави, формування громадянського суспільства потребують науково обґрунтованих підходів до розвитку системи освіти та її управління. Докорінні зміни цілей і цінностей суспільної свідомості, реформування економіки на ринкових засадах зумовили зміну об'єктів і суб'єктів управління й вимагають нової методології управлінської діяльності в усіх сферах, особливо – в освітній.

Інтеграція української освітньої системи у світовий простір, зокрема європейський, спонукала до створення на всіх рівнях управління відповідних самоврядних і громадських структур: при центральних органах влади – громадських рад, колегій; на місцевому рівні – рад батьківської громадськості, рад керівників закладів освіти, рад лідерів тощо. На рівні загальноосвітніх закладів діють піклувальні ради, ради навчальних закладів. Стосовно наукового забезпечення управління освітою в сучасних умовах, варто відзначити, що розкриттю цієї проблеми присвячені лише окремі праці. За останні десять років українськими вченими досліджено: методологічні основи демократизації управління загальноосвітньою школою (В.М. Бегей), соціальний механізм управління освітою в умовах переходу до ринку (В.І. Вихрова), наукові засади реформування управлінської діяльності районного відділу освіти в сучасних умовах (О.І. Зайченко), форми і методи трансформації системи освіти в соціально-економічній політиці держави (О.В. Кондратюк), методологічний аспект управління загальноосвітнім навчальним закладом, (М.О. Кириченко), теорію і методіку внутрішньошкільного управління в сучасних умовах (С.Н. Приков). Розкриттю наукових основ моделювання в освіті присвячені праці В.С. Пікельної, Н.М. Островерхової. Варіанти побудови моделей державно-громадського управління освітою описує Г.В. Єльнікова. Модель та умови демократичного управління школою через партисипативні структури відображена в працях Н.В. Немової. Співуправління як умову демократизації

системи освіти й поєднання в управлінні державного і громадських начал розуміють В.І. Зверєва, Ю.А. Конаржевський, А.І. Моїсеєва, Т.І. Шамова. Усі складові освіти як соціального явища є об'єктом політики держави. Саме вона визначає соціокультурні й ментальні засади освітнього процесу, основні принципи політики, стратегію й напрями їх реалізації, створює систему відповідних інституцій та управління ними, формує правове поле освітньої діяльності, забезпечує підготовку й перепідготовку педагогічних кадрів, встановлює стандарти освіти. Отже, *державна освітня політика* – це цілеспрямований, відносно стабільний офіційний курс уряду, спрямований на забезпечення функціонування системи освіти.

Щодо поняття «громадянське суспільство», то його розуміють як особливу форму організації, що виникла внаслідок довгої історичної еволюції держави. Це сфера суспільного життя, в якій люди як приватні громадяни взаємодіють між собою, створюють організації, не підпорядковані державі. Громадянське суспільство саморегулюється й водночас є керованою системою. Воно само для себе формує систему управління – апарат державної влади, визначає параметри, межі, функції та завдання державного втручання. У цьому полягає демократичний принцип відносин громадянського суспільства й держави. Його реалізація в процесі творення освітньої політики дозволяє оптимально поєднувати інтереси держави і суспільства.

У найбільш загальному вигляді «середовище» розуміють як оточення. Освітнє середовище фахівці розглядають як «систему впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, що полягають у соціальному та просторово-предметному оточенні» [22, с. 27]. Простір, що розуміється як середовище, є парною категорією та може розглядатися тільки щодо будь-якого діючого в ньому об'єкта. В освітньому просторі можуть бути виділені такі суб'єкти, як окремий учень, колектив (група, клас, класи, увесь контингент учнів освітнього закладу), педагог, педагогічний колектив, батьки, освітня установа в цілому.

Усі названі суб'єкти одночасно є умовами діяльності того суб'єкта, щодо якого розглядається педагогічне середовище. Співвідношення між ними мають не так просторово-територіальний характер, як характер певного умовного поля можливостей. Тому освітнє середовище характеризується не тільки діючими в ньому суб'єктами, але й спільними для всіх умовами їх взаємодії. Воно може бути охарактеризоване на мікрорівні навчального процесу та відносин у ньому і на макрорівні соціальних умов і відносин в освітній діяльності. Отже, *освітнє середовище* може бути визначене як сукупність соціальних, побутових, організаційно-педагогічних та особистісних умов діяльності освітніх суб'єктів (учнів, педагогів, установ освіти в цілому). Воно розуміється як система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку,

що полягають у соціальному та просторово-предметному оточенні.

Соціальні умови освіти можуть бути охарактеризовані впливом основних соціальних сфер життя людини: професійної, сімейної, культурної і суспільної. До професійних умов варто віднести, насамперед можливості подальшого навчання та працевлаштування учнів після закінчення школи. Сама навчальна діяльність також може бути розглянута як різновид професійної діяльності. За можливостями, що надаються, ці умови оцінюють як сприятливі, нормальні чи несприятливі; одним із головних їх критеріїв є рівень сформованості здоров'я/формування та здоров'язбережувальної компетентностей учня. Адже культура здоров'я – невід'ємна частина загальної культури освіченої людини. У такий самий спосіб можна оцінювати сімейні умови освіти. Вони залежать від складу родини, рівня освіти та педагогічної культури батьків, їх спрямованості на виховання дітей, контакту з освітнім закладом. Умови дозвілєвої діяльності визначаються обсягом можливостей повноцінного та змістовного використання вільного часу. Вони залежать від ефективності роботи культурно-просвітніх, спортивних установ, транспорту тощо в місцях проживання учнів [18, с. 18–19].

Варто зазначити, що, на відміну від педагогічного, освітнє середовище висвітлюється головним чином як інформаційне та психологічне. Згідно з цією позицією розглядають такі характеристики освітнього середовища, як широта, інтенсивність, усвідомлюваність, узагальненість, емоційність, домінантність, когерентність, активність, мобільність і стійкість. Сферу застосування понять педагогічного середовища або освітнього середовища можна визначити в зіставленні їх із близьким за значенням поняттям *педагогічної системи*. З огляду на принцип системності, педагогічна система вибудовується навколо мети освіти і оцінюється відповідно до критеріїв ефективності, цілеспрямованості, відповідності результатів соціальному замовленню. Підсумковою синтетичною характеристикою педагогічного середовища є дія його на суб'єкта. Середовище може активізувати освітню діяльність учнів або, навпаки, пригнічувати її. На жаль, показники сприятливості освітнього середовища для учнів залишаються недослідженим питанням. Вони не можуть бути явищем тільки суб'єктивного порядку. Компоненти освітнього середовища не вивчені як фактори його сприятливості. Важливим теоретичним і практичним питанням також є побудова достатньо обґрунтованої типології освітніх середовищ.

Серед потужних виховних чинників, що впливають на гармонійний розвиток особистості, вагоме місце посідає створення цілісного виховного середовища. В умовах загальноосвітнього навчального закладу воно має бути орієнтоване на узгодження виховних цілей та завдань таких соціальних інституцій, як держава, сім'я, громада

тощо. Необхідність створення такого превентивного виховного середовища у загальноосвітньому навчальному закладі пов'язана з безліччю соціально-економічних проблем, серед яких найбільшій – труднощі у вихованні неповнолітніх, збільшення кількості асоціальних проявів у поведінці, правопорушень і злочинів, руйнація ціннісних орієнтацій та моральних норм, моральна деградація, неадекватність поведінки нормам тієї системи суспільних відносин, у яку вона включається в процесі соціального розвитку.

Розв'язання цих складних і багатоаспектних соціальних проблем значною мірою залежить від ініціативності загальноосвітнього навчального закладу як базового соціального осередку, призначення якого полягає у створенні необхідних умов для послідовного, науково обґрунтованого досягнення підростаючим поколінням основ життєдіяльності – організації життєдіяльності на засадах ціннісно-позитивних орієнтацій духовності та національної культури, форм і способів діяльності, спілкування й поведінки.

Насьогодні питання формування духовних цінностей та збереження й зміцнення не тільки фізичного, психічного, а й соціального, здоров'я неповнолітніх є особливо актуальними й тому потребують інноваційних підходів до їх комплексного вирішення. Адже проблема впровадження превентивного виховання була і є пріоритетною у системі виховної роботи будь-якого загальноосвітнього навчального закладу.

У педагогіці поняття «виховне середовище» охоплює все те, що впливає на розвиток особистості. Зауважимо, що центральною ідеєю педагогічного підходу до цієї проблеми є взаємодія та взаємозалежність між виховним середовищем і особистістю.

Н.Є. Пчелоїдова визначає виховне середовище «як сукупність навколишніх та соціально ціннісних обставин, що впливають на особистісний розвиток дитини і сприяють її входженню в сучасну культуру» [19, с. 34]. Отже, педагогічні дії з виховним середовищем можна охарактеризувати як використання потенціалів цього середовища, обмеження негативних та посилення позитивних його факторів.

Л.І. Новікова трактує середовище як об'єктивно дані обставини, якими, за наявності певної мети, можна більш-менш успішно керувати [16].

Центральним моментом у загальнонауковому розумінні середовища є виконання ним контекстної функції щодо будь-якого об'єкта, який у ньому існує. Соціальне середовище набуває характеристики виховного внаслідок управління об'єктивними обставинами. Виховний простір виникає у результаті творчої діяльності його суб'єктів; керування соціальним середовищем дає змогу актуалізувати потенційні ресурси у ньому. Отже, створення превентивного виховного простору загальноосвітнього навчального закладу спричиняє виникнення якісно нових ресурсів, що

розвиваються на основі конструктивної діяльності його суб'єктів; а виховний простір існує у середовищному контексті. Зазначимо, що існування виховного простору потребує педагогізації середовища та набуття ним характеристик виховного середовища.

Технологія моніторингу освітнього середовища дає змогу на основі статистичного аналізу соціально-педагогічної інформації виявляти основні закономірності, тенденції в розвитку системи та здійснювати прогнозування майбутніх її станів за різними аспектами, а також можливих соціальних наслідків системи соціальних відносин, що складалася в ній у певний спосіб, формування життєвих орієнтирів та цінностей індивіда. Моніторинги мають здійснювати за певними вимогами, що можна сформулювати як принципи.

Перший принцип – об'єктивність інформації. Процес має спиратися на об'єктивні дані, які отримують під час інформаційного обміну між навчальними закладами та органами управління освітою. Одержання об'єктивних відомостей можливе тільки тоді, коли запитувані дані максимально формалізовані. Водночас інформація, що надається навчальним закладам, також повинна бути конкретною та корисною для роботи керівника освітньої установи.

Другий принцип – порівнянність даних вивчення системи. Ця вимога зумовлена тим, що відстеження результатів функціонування системи передбачає не тільки констатацію її стану, але й вивчення змін, що відбуваються в системі. Можливість порівняння з'являється тільки тоді, коли вивчається той самий об'єкт, на основі однакових емпіричних показників.

Третій принцип – адекватність. Вивчення системи з урахуванням мінливих зовнішніх умов, відповідність їм. Реалізація цього принципу передбачає оцінку впливу різних зовнішніх чинників на роботу навчального закладу. Така оцінка може бути здійснена тільки на основі спеціально проведених досліджень.

Четвертий принцип – прогностичність – одержання даних, що дають змогу прогнозувати майбутнє системи, можливі зміни в шляхах досягнення поставлених цілей. Цей принцип передбачає оцінку тенденцій, які можна визначити після отримання інформації.

П'ятий принцип – принцип цільового призначення, одержання необхідної та достатньої інформації, відповідно до означеної мети здійснюваної діяльності.

Моніторинг такої складної соціально-економічної системи, як система освіти, з багаторівневою системою управління, потребує дотримання певних правил. Це чітка відповідність організаційних механізмів, що забезпечують процес моніторингу, тим механізмам, які діють у регіональній системі освіти: злагоджена діяльність фахівців на всіх етапах збирання, обробки та аналізу інформації; діюча

система навчання, методичної підтримки та метрологічного контролю у проведенні вимірів за всіма складовими діагностичного комплексу; наявність комп'ютерної бази, що має відповідати рівню виконуваних завдань; уніфіковане програмне забезпечення зберігання, обробки та наочного подання інформації на кожному з управлінських рівнів; наявність спеціальної моніторингової служби, що забезпечує технічну підтримку та програмний супровід основних робіт; наявність нормативно-правової бази, що забезпечує правове поле для діяльності, пов'язаної з виробництвом регіональних інформаційних ресурсів [4, с. 46].

У зв'язку з потребою в якісній, своєчасній, точній і адекватній інформації щодо стану досліджуваного об'єкта необхідно використовувати різні системи моніторингу, що відстежують різні стани об'єкта, різні впливи на об'єкт, різні моделі поведінки об'єкта – освітнього середовища як складно організованої здоров'яформувальної та здоров'язбережувальної системи. Що більше різних шляхів збирання інформації, то вища ймовірність отриманих матеріалів. Моніторинг ґрунтується на остаточній кількості системно відібраних індикаторів, але використовуваний інструментарій систем моніторингу об'єктивує різні сторони досліджуваного об'єкта за різноманітними, часом не конгруентними, показниками. Недостатня відпрацьованість чіткої структуризації та регламентації діяльності фахівців, як усередині системи освітнього середовища, так і в соціальній сфері в цілому, породжує неефективне використання наявних ресурсів (в освіті, охороні здоров'я, соціальному захисті) у діяльності з реалізації прав учнів на якісну гуманну освіту [3, с. 61].

Отже, проблеми моніторингу превентивного виховного середовища за умов державно-громадського управління є одними з центральних для забезпечення якості освіти та її гуманоцентричної переорієнтації. Розв'язання їх можливе за умов: забезпечення необхідної нормативно-правової та матеріально-технічної бази освітнього середовища; вдосконалення системи професійної підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів; відпрацьовування таких технологій, які б забезпечили підготовку випускників не тільки грамотних, вихованих, але й здорових. Серед найбільш перспективних напрямів подальших досліджень варто відзначити розроблення критеріїв та технологій моніторингової оцінки, а також узгодження системи здоров'язбережувального освітнього моніторингу із загальною системою оцінки діяльності освітніх закладів [8, с. 64].

Основними нормативно-правовими документами, що визначають юридичну можливість впровадження державно-громадського управління у загальноосвітньому навчальному закладі, є такі:

- Конвенція про права дитини (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року, для України чинна з 27 вересня 1991 року);

- Європейська хартія про участь молоді в житті комун та регіонів (прийнята Конгресом місцевих і регіональних влад Європи 14 січня 1991 року);

- Конституція України (прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року);

- Закон України «Про освіту» (в редакції від 20 вересня 2003 року);

- Закон України «Про загальну середню освіту» (від 13 травня 1999 року);

- Положення про середній загальноосвітній навчальний заклад (затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року №964);

- Положення про піклувальну раду загальноосвітнього навчального закладу та ін.

Така законодавча база дає можливість не тільки створити дієву систему засобів правового регулювання державно-громадського управління закладом освіти, а й конкретизувати, доповнити її внутрішніми документами. Такими документами в закладі освіти мають бути Статут, Положення про раду закладу освіти, піклувальну раду, батьківський комітет загальноосвітнього навчального закладу, Угода про співпрацю між педагогічною радою та радою закладу освіти, Правила внутрішнього розпорядку та Єдині вимоги до учнів в закладі освіти.

Управління загальною середньою освітою передбачає залучення громадськості до прийняття управлінських рішень на різних щаблях управлінської вертикалі. Ця вертикаль починається з Міністерства освіти і науки України й закінчується учнем навчального закладу. Способи поєднання громадського та державного управління або залучення громадськості до прийняття управлінських рішень можуть бути різними. Г.В. Єльнікова визначає такі моделі державно-громадського управління:

- *модель структурно-громадського супроводу*, що передбачає на кожному управлінському щаблі відповідну громадську структуру, основним завданням якої є незалежна експертиза стану справ освітньої галузі, ведення діалогу з владними структурами для збалансування інтересів громадськості та органів управління загальною середньою освітою;

- *модель інформаційно-громадського супроводу*, що передбачає організацію зустрічних потоків інформації. Згори донизу надходить нормативно-правова інформація, а знизу догори – претензійна, реакція виконавців громадськості на нормативно-правову та суспільноціннісну інформацію;

- *модель субординаційно-проміжного партнерства* – запровадження на всій вертикалі динамічних субординаційних стосунків. До виконання завдань залучається громадськість і відносини тимчасово перетворюються на партнерські [7].

З метою впровадження державно-громадського управління в практику роботи навчальних закладів реалізуються всі наведені вище моделі. Зміна моделей відбувається залежно від мети завдань, які нині виконує навчальний заклад. «Запорукою

прогресивних змін в освіті України має стати утвердження державно-громадської моделі управління нею, – зазначає В.Г. Кремень, – урівноваження впливу державного та громадського чинників на стан і перспективи розвитку системи освіти набуває вирішального значення» [12, с. 6].

На думку В.І. Бочкарьова, таке бачення цілей, завдань, змісту і структури державно-громадського управління дає змогу представити його як інтеграцію трьох напрямів роботи:

- демократизацію діяльності органів державної влади й управління освітою;
- розвиток самоврядних асоціацій учасників освітньої діяльності (професійних асоціацій педагогів, органів учнівського й батьківського самоврядування усіх типів);
- організацію громадських органів управління освітою, де будуть представлені всі верстви населення, що беруть участь в освітній діяльності [2, с. 13].

Отже, державно-громадське управління розвитком освіти здійснюється на основі системи соціальної інформації, що складається з інформації органів державної та виконавчої (центральної і місцевої) влади, регіонального і місцевого самоврядування. Інформація органів державної влади є законодавчо-правовою, тобто – різновидом правової, а також сукупністю документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правові відносини, правопорядок, правопорушення й боротьбу з ними та їх профілактику.

На сучасному етапі в Україні при центральних органах влади створено громадські ради, колегії, представників громадськості введено до складу колегій; на регіональному рівні створено громадські ради та відроджено локальні освітні округи з виборною освітньою радою. До повноважень округів належить вирішення питань освіти, виховання, профілактики правопорушень, соціального захисту, розвитку місцевої громади. У гімназіях, ліцеях, навчально-виховних комплексах створено піклувальні ради, ради навчальних закладів, до яких входять батьки, учні, соціально активні громадяни. На місцевому і регіональних рівнях створено ради учнівського самоврядування, об'єднання батьків тощо. На всеукраїнському – проведено Перший (1992 р.), Другий (2001 р.) і Третій (2011 р.) з'їзди педагогічних працівників, Форум батьківської громадськості (2007 р.), у 2005 р. створена Громадська Рада освітян і науковців (ГРОНУ), Асоціація керівників шкіл України, Асоціація керівників позашкільних закладів освіти, Асоціація шкіл майбутнього, інші громадські структури. Водночас, незважаючи на значні зусилля освітніх закладів і органів управління освітою, активістів та окремих громад, сформовані інституції, та попри численні приклади впровадження елементів державно-громадського управління розвитком освіти на всіх управлінських рівнях, воно не набуло системності, є недостатньо впливовим.

Для України актуальним залишається процес децентралізації управління освітою, розширення автономії навчальних закладів, наближення їх до місцевого оточення, розвитку співробітництва навчальних закладів і громадських організацій [5, с. 37–47].

В Україні опановуються міжнародні здобутки в галузі державно-громадського управління освітою, зокрема щодо спрямування діяльності державних установ на залучення інтелектуального та фінансового потенціалу неурядових інституцій громадянського суспільства до управління освітою, посилення у цьому плані їх координуючої ролі.

Нині основні зусилля органів управління освітою та організацій громадянського суспільства у питаннях реформування галузі спрямовані на:

- підвищення якості української освіти відповідно до європейських стандартів, де національні інтереси мають гармонійно поєднуватися з міжнародними та зміцнювати одні одних (Сорбонська декларація, 1989);
- створення сприятливих умов для ефективної роботи навчальних закладів та посилення суспільного контролю за дотриманням чинного законодавства у системі сучасної освіти;
- внесення нових пропозицій щодо реформування підходів та методів у роботі їх структур.

На часі назріла потреба у розробленні Концепції державно-громадського управління освітою в Україні, Положення про учнівське самоврядування та інших нормативно-правових документів, що забезпечили б розвиток державно-громадського управління освітою. Тому є перспективи дослідження окресленої проблеми в нормативно-правовому полі. В Україні співпраця між державними установами й громадськими організаціями в системі освіти відбувається, з нашого погляду, скоріше на засадах паралельного співіснування, ніж на основі взаємодопомоги. Основні завдання державних структур, що здійснюють управління освітою на всіх рівнях (Міністерство освіти і науки України, міські, районні управління освіти при державних адміністраціях міст та ін.), такі:

- реалізація стандартів державної політики в галузі освіти;
- зміцнення матеріальної бази навчальних закладів;
- створення умов для реалізації гарантованого Конституцією України права громадян на здобуття освіти відповідно до потреб особистості та її індивідуальних здібностей, можливостей;
- здійснення часткового управління навчальними закладами;
- організація навчально-методичного і кадрового забезпечення навчальних закладів;
- контроль за дотриманням актів законодавства з питань освіти і науки, державного стандарту;
- проведення атестації закладів освіти.

Громадська рада при Міністерстві освіти і науки України, Громадська Рада освітян і науковців,

громадські ради з питань освіти і науки міського рівня, центри громадянської ініціативи – важливі дорадчо-консультативні органи, що діють незалежно від управління освіти і складаються з фахівців, які працюють над підготовкою, прийняттям та реалізацією нормативно-правової бази в сфері освіти, над розробленням окремих методик і навчальних матеріалів. Їхня діяльність полягає в організації різних конференцій, проведенні громадської експертизи розпоряджень та рішень міської, районної, обласної влади у питаннях освіти, створенні проектів її розвитку [20, с. 16].

Отже, формування ефективного превентивного виховного середовища, демократичного світогляду і культури молоді – одне з найбільш відповідальних і складних завдань сучасної гуманітарної політики, освіти й виховання, тому модернізація змісту освіти нині є однією з основних проблем перебудови освітньої системи в Україні. Нова система управління освітою поступово утверджується як державно-громадська. Вона має забезпечити прискорений випереджальний інноваційний розвиток, а також умови для самоствердження та самореалізації особистості протягом життя. Головними завданнями сьогодення є виховання та підготовка молодого покоління громадян, яке реально здатне оцінити, впровадити, а головне – зберегти ідеї демократії, не лише жити в умовах сучасної держави, дотримуватися її законів, відстоювати свої права, а й практично реалізовувати ці знання, що можливо здійснити на основі створення системи державно-громадського управління. З цією метою використовують зовнішні й внутрішні механізми державно-громадського управління, учасників освітнього процесу зі створення превентивного виховного середовища, що насамперед, спрямоване на формування просоціальної поведінки дітей та учнівської молоді.

Література

1. *Барабаш Ю.Г.* Основи внутрішкільного управління / Ю.Г. Барабаш. – Луцьк: РВВ Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки «Вежа», 2009. – 440 с.
2. *Бочкарєв В.И.* Государственно-общественное управление образованием: каким ему быть? / В.И. Бочкарев // Педагогика. – 2001. – №2. – С. 9–13.
3. *Від школи* культури здоров'я до Школи майбутнього: науково-практично зорієнтована збірка / ред. колегія: В.Б. Письменний, В.В. Морозова, О.В. Марусова та ін. – Дніпропетровськ, 2008. – 210 с.
4. *Воронцова Т.В.* Навчання здоровому способу життя на основі життєвих навичок / Т.В. Воронцова, В.С. Пономаренко. – К.: Просвіта, 2007. – 246 с.
5. *Гаєвська Л.* Державно-громадське управління освітою: теоретичний аспект / Л.Гаєвська // Вісн. НАДУ. – 2007. – №4. – С. 37–47.
6. *Грабовський В.А.* Модель державно-громадського управління районною системою загальної середньої освіти з моніторинговим супроводом / В.А. Грабовський // Вісник НАДУ. – 2004. – №4. – С. 355–363.
7. *Ельнікова Г.* Теоретичні підходи до моделювання державно-громадського управління / Г.Ельнікова // Директор школи. – 2003. – №40–41.
8. *Зайченко О.* Теорія і практика управлінської діяльності районного відділу освіти: монографія / О.Зайченко, Н.Острроверхова, Л.Даниленко. – К.: Техпрінт, 2000. – 352 с.
9. *Закон* України «Про загальну середню освіту». – 1999.
10. *Закон* України «Про освіту». – К.: Генеза, 1996. – С. 3–4.
11. *Концептуальні* засади демократизації і реформування освіти в Україні. – К.: Школяр, 1997. – 324 с.
12. *Кремень В.* Державно-громадська модель управління освітніми змінами / В.Кремень // Директор школи. – 2001. – №4. – С. 6.
13. *Крисюк С.В.* Концептуальні засади розвитку державно-громадського управління освітою / С.В. Крисюк // Актуальні теоретико-методологічні та організаційно-практичні проблеми державного управління: у 2 т. Матеріали наук.-практ. конф., 28 трав. 2004 р. / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – Т. 1. – 460 с. Народное образование. – 2001. – №7. – С. 9–17.
14. *Мармаза О.І.* Інноваційні підходи до управління навчальним закладом / О.І. Мармаза. – Харків: Основа, 2004. – 240 с.
15. *Маслов В.І.* Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами: навчальний посібник / В.І. Маслов. – Тернопіль: Астон, 2007. – 150 с.
16. *Новикова Л.И.* Школа и среда / Л.И. Новикова. – М.: Знание, 1985. – 80 с.
17. *Освітній менеджмент:* Навчальний посібник / За ред. Л.Даниленко, Л.Карамушки. – К.: Шкільний світ, 2003. – С. 293–296.
18. *Пустовіт Н.А.* Визначення потреб України в освіті в інтересах сталого розвитку / Н.А. Пустовіт // Екологічний вісник. – 2006. – №6. – С. 18–19.
19. *Пчелоедова Н.Е.* Практикум по педагогической технологии / Н.Е. Пчелоедова. – М.: Педагогическое общество России, 1998. – 234 с.
20. *Тодосова Г.І.* Шляхи розвитку державно-громадського управління освітою в Україні: європейський досвід та українська реальність. / Г.І. Тодосова. – [Електрон. ресурс] Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.
21. *Шейко В.М.* Особливості та умови сталого розвитку: історико-екологічний та соціально-культурологічний аспекти / В.М. Шейко // Культура України: збірник наукових праць: Вид-во Харківської державної академії культури: Харків, 2006. – №18. – С. 62–71.
22. *Ясвин В.А.* Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В.А. Ясвин. – М.: Педагогика, 2008. – С. 27.

Анотації

Світлана КИРИЛЕНКО

Формування ефективного превентивного виховного середовища за умов державно-громадського управління в системі освіти

У статті на основі дослідження наукових праць, результатів моніторингу стану освітнього середовища та статистичних даних розкриваються основні закономірності, тенденції в розвитку управління освітньою системою, зроблено аналіз досягнень та визначено шляхи удосконалення превентивного виховного середовища в умовах духовного відродження та формування інтелектуального потенціалу суспільства.

Ключові слова: державно-громадське управління, національна система освіти, виховне середовище, моніторинг, принципи, модель, превентивне виховання, децентралізація.

Светлана КИРИЛЕНКО

Формирование эффективной превентивной воспитательной среды в условиях государственно-общественного управления в системе образования

В статье на основе исследования научных работ, результатов мониторинга состояния образовательной среды и основных закономерностей, тенденций в развитии управления образовательной системой предложен анализ достижений и обозначены пути совершенствования превентивной воспитательной среды в условиях духовного возрождения, формирования интеллектуального потенциала общества.

Ключевые слова: государственно-общественное управление, национальная система образования, воспитательная среда, мониторинг, принципы, модель, превентивное воспитание, децентрализация.

Svitlana KYRYLENKO

Forming effective preventive educational environment under conditions of the state and public administration in education

The article based on the analysis of some research, the results of monitoring the state of the educational environment and the basic laws, trends in the management of educational system offers an analysis of achievements and identifies ways to improve preventive educational environment under conditions of spiritual rebirth, the formation of the intellectual potential of society.

Keywords: state and public administration, the national system of education, the educational environment, monitoring, principles, models, preventive education, decentralization.

Євген Суліма взяв участь у програмі підвищення кваліфікації проректорів ВНЗ України

13 травня 2013 р. у Національній академії педагогічних наук України перший заступник міністра освіти і науки України Євген Суліма взяв участь у програмі підвищення кваліфікації проректорів вищих навчальних закладів України. Організатори заходу: Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Університет менеджменту освіти НАПН, Інститут вищої освіти НАПН, Національний Темпус-офіс в Україні. У заході взяли участь: Володимир Луговий, перший віце-президент Національної академії педагогічних наук; Андрій Гуржій, віце-президент НАПН; Віктор Олійник, ректор Університету менеджменту освіти НАПН; проректори вищих навчальних закладів України.

Під час роботи секції №1 «Розвиток вищої освіти в контексті європейської інтеграції» перший заступник міністра освіти і науки зазначив: «Сучасний динамічний стан розвитку системи вищої освіти вимагає постійно підвищувати професійний рівень менеджерів, які працюють у цій системі. Тому з 2010 р. Міністерство започаткувало конференції та семінари для ректорів і проректорів вищих навчальних закладів». За словами Євгена Суліми, дуже добре, що система освіти протягом трьох років знаходиться в сталому стані розвитку. Проголошені стратегічні напрями розвитку виконуються. Перший заступник міністра наголосив: «Ми не робимо реформи заради реформ. Міністерство передусім працює в напрямі розвитку Болонського процесу з урахуванням збереження українських традицій вищої освіти».

Під час виступу Євген Суліма поінформував про основні напрями діяльності Міністерства освіти і науки України щодо законодавчого забезпечення розвитку вищої освіти в Україні, а також розповів про реформування вищої освіти в контексті майбутнього прийняття нового Закону України «Про вищу освіту». Зокрема, він зазначив, що така складова вищої освіти, як ВНЗ I–II рівнів акредитації, у законопроекті №1187 виключена. «Це ставить все на свої місця. Адже не може людина з неповною середньою освітою вступати одразу до вищого навчального закладу», – зазначив перший заступник міністра. Він повідомив, що, в зв'язку з цим, робочою групою Міністерства освіти і науки розробляється законопроект «Про професійну освіту», який унормує питання вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації.

Окрім того, Євген Суліма акцентував увагу проректорів на роботі з органами студентського самоврядування, розвитку новітніх освітніх технологій на кожній кафедрі у ВНЗ, створенні спеціальних центрів на базі вищих навчальних закладів, що сприяли б працевлаштуванню студентів. Окремо перший заступник міністра наголосив про активізацію роботи з входження українських ВНЗ до міжнародних рейтингів. Він дав доручення створити у вищих навчальних закладах постійно діючі групи, які організовуватимуть роботу кафедр та факультетів щодо вирішення зазначених питань.

За інф. офіційного сайту МОН України